

Mănăstirea Hodoș-Bodrog – biserica cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”

n Transilvania, din cauza situației confesionale, sociale și politice în care s-au aflat românii până în 1918, ortodoxia nu a

putut dezvolta o arhitectură monastică și o cultură monahală comparabile, ca pondere, cu ceea ce s-a petrecut în Țara Românească sau Moldova, unde, din veacul al XIV-lea, ființau state „de sine stătătoare” care au constituit baza confesională și politică a înființării de mitropolii canonice ortodoxe (în 1359, și, respectiv, în 1401).

Astfel, către sfârșitul secolului al IX-lea, „descălecătorul” Árpád „instalase” câteva triburi de unguri (maghiari) de pe Volga mijlocie în pusta tiso-danubiană, devenind astfel primul conducător (889-907) vorbitor de fino-ugrică (familie lingvistică diferită de cea indo-europeană) așezat în marile câmpii ale bazinului panonic. Odată stabiliți în bazinul panonic (situat astăzi în Ungaria), ungurii au încercat să-și extindă dominația în toate direcțiile, ajungând astfel în contact cu locuitorii, majoritar români, care populau Crișana, Transilvania și Banatul de astăzi.

După cucerirea integrală – arpadienii (889-1301) din Pannonia stabilind și consolidând încă din secolele XII-XIII limitele estice ale statului medieval maghiar pe versantul transilvănean al Carpaților sudici și orientali –, Transilvania s-a constituit într-o unitate

Mănăstiri ortodoxe românești

administrativă vastă aflată sub jurisdicția unui voievod: „voievodatul Transilvaniei” încorporat în regatul Ungariei.

Trebuie subliniat faptul că statutul politic al românilor din Transilvania s-a degradat concomitent cu constituirea (întemeierea) ca state „de sine stătătoare” (independente, neatârdate) a Țării Românești și a Moldovei, precum și cu consolidarea pozițiilor privilegiate ale nobilimii ungare și ale reprezentanților sașilor și ale secuilor, trei autonomii care au devenit un factor de co-guvernare prin mijlocirea *congregației generale* (devenită după 1541 / 1542 *dietă*) a voievodatului Transilvaniei.

Ludovic de Anjou, rege de origine apuseană al regatului Ungariei (1342-1382), din care făcea parte Transilvania, a dus, în raport cu nobilimea română și cu confesiunea răsăriteană (ortodoxă), o politică care a desăvârșit constituirea sistemului de guvernare al Transilvaniei în Evul Mediu, sistem în același timp confesional și politic bazat pe recunoașterea unei singure religii „recepte” (*religio recepta*, confesiune admisă), catolicismul, și a dreptului de participare la guvernare doar a „națiunilor” (în sensul medieval al termenului) care recunoșteau această religie, adică stările privilegiate ale celor trei etnii „conlocuitoare”, ungurii, sașii și secuii. Chiar în aceste condiții vitrege, avem dovezi sigure despre existența unor arhiepiscopi și mitropoliți ortodocși încă în ultimul sfert al

Transilvania

veacului al XIV-lea. Astfel, nu demult, s-a descoperit în biserica Mănăstirii Râmeț (jud. Alba) o inscripție care consemnează numele arhiepiscopului Ghelasie și anul 1377. Inscripția de la Râmeț, precum și alte dovezi documentare, duc la concluzia că și românii transilvăneni aveau o organizare bisericească asemănătoare cu cea a românilor de la sud și est de Carpați, Biserica ortodoxă a Ardealului având în frunte un arhiepiscop sau mitropolit. Ierarhii ortodocși ai Bisericii române nu aveau însă un sediu stabil, fiind nevoiți să stea acolo unde le permiteau cărmuirii politici ai Transilvaniei din acele vremuri (la Hunedoara, Feleac, Prislop sau Geoagiu).

În toamna anului 1541, Transilvania a devenit principat autonom, sub suzeranitatea Înaltei Porți, când a „profitat” de transformarea, în august 1541, a Ungariei centrale în provincie otomană (pașalâcul de la Buda). După ce Alba-Iulia a devenit capitala principatului autonom al Transilvaniei, sediul Mitropoliei Ardealului a fost așezat în orașul de pe Mureș (se pare din 1572), unde a rămas până la începutul secolului al XVIII-lea (1701).

Succesul Reformei – „materializat” prin legalizarea (recunoașterea), în 1568, de către dieta Transilvaniei, a libertății de cult pentru confesiunile luterană, calvină și unitariană – a impus sistemul confesional al celor patru „religii recepte” (*religiones receptae*) (catolică,

Mănăstiri ortodoxe românești

luterană, calvină, unitariană), legat de sistemul politic al celor trei „națiuni” privilegiate.

O întreagă „națiune” și confesiune – adică românii, majoritari în Transilvania – se afla într-o situație de inferioritate, fiind lipsită de dreptul de reprezentare în dieta principatului. De altfel, nobilimea română (cnezii și voievozii locali) din Transilvania, de religie ortodoxă, fusese eliminată fie prin declasare socială, fie prin asimilare confesională.

Din a doua jumătate a veacului al XVI-lea și pe tot parcursul celui următor, conducătorii confesiunii calvine „sprijiniți de principii maghiari, în majoritate calvini, ai Transilvaniei” au desfășurat o puternică politică confesională, de altfel sortită eșecului, de prozelitism printre români, urmărind convertirea populației românești la calvinism și, în final, maghiarizarea ei.

Prin pacea de la Karlowitz (în Serbia) din 16/26 ianuarie 1699, Imperiul otoman, care se afla într-o permanentă retragere strategică după asediul ratat al Vienei (1683), recunoștea Imperiului habsburgic stăpânirea asupra Ungariei (fostul pașalâc de la Buda) și a Transilvaniei. Soarta Transilvaniei era pecetluită pentru mai bine de două secole. Prin Diploma leopoldină din 24 noiembrie/4 decembrie 1691, adevărată constituție a provinciei nou achiziționate, Transilvania fusese deja subordonată direct noului ei

Transilvania

monarh, împăratul de la Viena (diplomă confirmată în 1694). Principatul Transilvaniei, care încă din 1686-1688 fusese obligat să accepte protecția monarhului austriac, era administrat de aici înainte de un guvernator numit de Casa de Austria (Habsburgii).

Diploma leopoldină din 24 noiembrie/4 decembrie 1691 confirma privilegiile celor trei „națiuni” „unite” încă din Evul Mediu (*unio trium nationum*, adică păturile superioare ale maghiarilor, sașilor și secuilor) și drepturile celor patru religii „recepte” (acceptate) (catolică, calvină, luterană, unitariană). Diploma confirma deci marginalizarea populației majoritare din Transilvania, românii.

Același Leopold I de Habsburg – prin patenta (act de cancelarie conferind un statut, un drept, un privilegiu) din 1692, întărită, în 1699 și în 1701, de diplomele leopoldine (documente oficiale emise de cancelaria aulică austriacă) privind Unirea cu Roma – a recunoscut clerului ortodox aceleași drepturi de care se bucura clerul romano-catolic, cu condiția să accepte unirea confesională cu Roma.

În 27 martie 1697, sinodul de la Alba Iulia, convocat de Teofil, mitropolitul ortodox al Ardealului (1692-1697), a acceptat – din punct de vedere ecumenic (supremația papală) și teologic (doctrina *ad Patre Filioque*, adică purcederea sau emanația „*processio*” Sfântului Duh și din Tată și din Fiu) – Unirea

Mănăstiri ortodoxe românești

cu Roma, cu condiția păstrării ritului ancestral (ortodox), a egalității în drepturi cu clerul catolic și a recunoașterii mirenilor (laicilor) uniți ca „fiind ai patriei” (adică cu drepturi depline).

În 1701, înlocuitorul lui Teofil pe scaunul mitropolitan ortodox al Ardealului, Atanasie Anghel (1697-1701), a acceptat și el, în aceleași condiții, Unirea confesională, trecând la uniație.

În luna martie 1701, odată cu trecerea lui Atanasie Anghel la greco-catolici, ca episcop unit (1701-1713) cu reședința la Alba Iulia, Curtea de la Viena a suprimat vechea Mitropolie ortodoxă a Ardealului; mitropolia va fi reînființată în 1761, ca Episcopie, cu sediul la Sibiu.

După toate acțiunile de catolicizare din cursul secolului al XVIII-lea, păstrarea credinței străbune a românilor din Transilvania este confirmată și de datele recensământului din 1772 comandat de guvernatorul Maria-Joseph Auersperg (1771-1774) (date statistice rotunjite): mai mult de 1.000.000 de ortodocși, 223.000 de greco-catolici, 262.000 de calvini, 245.000 de luterani, 174.000 de catolici, 54.000 de unitarieni (după ec. Ioan Străjan, „Sfântul Cuviosul Sofronie de la Cioara”, în www.dacoromania-alba.ro).

În 1864, a fost reînființată Mitropolia Ardealului, cu sediul la Sibiu, Andrei Șaguna fiind numit arhiepiscop și mitropolit.

În 5/17 februarie 1867 a fost semnat pactul privind crearea statului dualist Austro-

Transilvania

Ungaria. Ca urmare a compromisului dualist din februarie 1867, menit să „salveze mobilele” fragilului Imperiu austriac, monarhul imperial Francisc Iosif (Franz Joseph) de Habsburg (1848-1916) a devenit și rege al Ungariei (în 27 mai/8 iunie 1867). Marele Principat al Transilvaniei își pierde astfel statutul de autonomie, fiind încorporat Ungariei.

În condițiile favorabile oferite de Primul Război Mondial (1914-1918), „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România”.

Aceste câteva jaloane de istorie politică și confesionale ne vor permite, poate, să înțelegem mai bine rosturile vieții monahale ortodoxe din Transilvania.

*

Cele mai vechi biserici ortodoxe care ni s-au păstrat în Transilvania sunt cele de piatră, din ținutul Hunedoarei și al Zarandului, construite în secolele XIII-XIV.

Ca plan și structură acestea sunt foarte variate.

Unele din ele, precum cea din Densuș (de lângă orașul Hațeg, jud. Hunedoara), amintesc monumente mult mai vechi din

Mănăstiri ortodoxe românești

arhitectura creștin-orientală: naos aproape pătrat, acoperit cu o turlă de tip romanic pe bază cubică și susținută pe patru stâlpi puternici de piatră așezați în mijlocul navei și legați între ei prin arcuri centrate; altar semicircular.

Alte biserici, precum cele din Strei sau Sântămăria-Orlea din Țara Hațegului (jud. Hunedoara), sunt alcătuite din două încăperi dreptunghiulare (o navă la apus și o absidă a altarului la răsărit) și un turn-clopotniță la apus, elemente arhitecturale ce leagă aceste biserici de arta romanică, cu unele influențe gotice.

*

Spre deosebire de Țara Românească și Moldova, în Transilvania n-au existat mănăstiri de mari dimensiuni, din lipsă de mijloace materiale, declasarea socială sau maghiarizarea nobilimii române privând populația ortodoxă transilvană de o clasă socială cu stare, capabilă să-și asume rolul de ctitor mănăstiresc.

Chiar și așa, din puținele resurse financiare de care dispuneau, modeștii credincioși români de confesiune ortodoxă din Transilvania au reușit înălțarea unor schituri și mănăstiri, cu preocupări duhovnicești, dar și culturale. Astfel, cele mai vechi texte de cărți sfinte în limba română (*Codicele Voronețean*, *Psaltirea Voronețeană*, *Psaltirea Șcheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*) sunt niște copii manuscrise datate (după grafie și

Cuprins

Transilvania de-a lungul veacurilor (o privire istorică)	5
Mănăstirea Râmeț	21
Mănăstirea Prislop	29
Mănăstirea Hodoș-Bodrog	45
Mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus	57